Mannerheimin Lastensuojeluliiton lausunto **13.11.2023**

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Hallituksen esitys eduskunnalle (HE 56/2023 vp) laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60 §:n muuttamisesta

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi lastensuojelulakia ja varhaiskasvatuslakia.
Esityksen mukaan lastensuojelun jälkihuollon ikärajaa laskettaisiin kahdella vuodella hallitusohjelman mukaisesti. Samalla muutettaisiin nuoren määritelmää ja itsenäistymisvarojen viimeistä maksupäivää. Varhaiskasvatuslakia täsmennettäisiin lastensuojelulain nojalla sijoitetun lapsen varhaiskasvatuksen järjestämisvelvollisuuden osalta silloin, kun lapsen varhaiskasvatus järjestetään muualla kuin lapsen kotikunnassa. Varhaiskasvatuslaissa säädettäisiin myös kuntien välisestä kustannusten jaosta tähän liittyen.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) kannattaa varhaiskasvatuslakiin ehdotettuja muutoksia.

MLL keskittyy lausunnossaan esityksessä ehdotettuun lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemiseen.

MLL ei kannata lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskemista seuraavista syistä:

- Riskinä on kasvava eriarvoisuus lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten välillä.
- Ikärajan lasku heikentää palveluihin pääsyä: Subjektiivinen oikeus palveluihin muuttuisi määrärahasidonnaisiksi palveluiksi 23-24 -vuotiailla lastensuojelun jälkihuollon asiakkailla.
- Kustannussäästöt jäävät epäselviksi ja epävarmoiksi jälkihuollon ikärajan laskun osalta.

Perustelut:

1. *Riskinä kasvava eriarvoisuus lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten välillä*

Jälkihuoltoon siirtyvät nuoret eivät muodosta homogeenista ryhmää. On selkeä riski, että jälkihuollon ikärajan lasku vaikuttaa erityisesti paljon ja monimuotoista tukea tarvitsevien nuorten tilanteeseen. Esityksessä todetaankin, että ”kaikkein vaikeimmassa asemassa olevien ja paljon erilaista tukea tarvitsevien yli 23-vuotiaiden nuorten tilannetta jälkihuollon ikärajan lasku todennäköisesti heikentää, ellei muu palvelujärjestelmä kykene tältä osin tehostamaan toimintaansa ja vahvistamaan poikkihallinnollista yhteistyötä”.

Kansallisen lapsistrategian ja ASPA:n jälkihuoltoselvityksessä (2023) todetaan, että lähes säännönmukainen kokemus jälkihuollossa olevien nuorten keskuudessa on ollut, että vuonna 2020 toteutettu ikärajan nostaminen on ollut tarpeen. Jälkihuollossa nuorten elämän rinnalla kulkemisella on ollut iso merkitys, ja mitä pidempään nuoren rinnalla kuljetaan, sitä enemmän ehtii elämässä kohdata haastaviakin asioita.

Ikärajan nostaminen on mahdollistanut myös se, että työskentely voi päättyä suunnitelmallisesti jo ennen 25 vuoden ikää, jos tarvetta ei enää ole, eikä työskentelyä tarvitse päättää pakon edessä liian aikaisin. Joskus tuen tarve kuitenkin jatkuu 25 vuotta täyttämisen jälkeenkin. Tällaisissa tilanteissa nuoret pitivät hyvin

tärkeänä juuri sitä, että työskentelyä jälkihuollon parissa lähdetään päättämään suunnitelmallisesti ja nuori ohjataan tarvittaessa seuraavien palveluiden piiriin esimerkiksi aikuissosiaalityöhön. https://www.aspa.fi/wp-content/uploads/2023/05/Lapsistrategia_jalkihuoltoselvitys.pdf

2. *Ikärajan lasku heikentää palveluihin pääsyä*

Jälkihuolto on luonteeltaan subjektiivinen oikeus siihen oikeutetuille vaikkakin sen varsinainen sisältö määräytyy yksilöllisen palvelutarpeen perusteella. Hallituksen esityksessä todetaan, että jälkihuollon päättyessä nuoret eivät jää ilman palveluita, vaan ovat muiden perustuslain 19 §:n 2 ja 3 momentin tarkoittamien etuuksien ja palveluiden piirissä. Tämä kuitenkin tarkoittaa siirtymistä määrärahasidonnaisten palveluiden piiriin, mikä on merkittävä heikennys ja epävarmuustekijä palveluiden saatavuudessa.

Hallituksen esityksessä tunnistetaan selkeästi merkittävät perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät ongelmat eriarvoisuuden kasvun ja yhdenvertaisuuden toteutumisen osalta (erityisesti ”Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys”). Selkeänä riskinä esityksessä mainitaan useaan kertaan se, että monimuotoisten ongelmiensa vuoksi paljon tukea tarvitsevat 23-24 -vuotiaat nuoret, saattavat jäädä vaille tarvitsemiaan palveluita, jolloin eriarvoistuminen voi lisääntyä ja tosiasiallinen yhdenvertaisuus jäädä toteutumatta.

Esityksessä todetaan, että koska lastensuojelun sijoituksen kokeneet nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa taustansa vuoksi, osa jälkihuoltonuorista olisi todennäköisesti sosiaalihuoltolain 3 §:ssä tarkoitettuja erityisen tuen tarpeessa olevia henkilöitä, joiden tukemiseksi on säädetty sosiaalihuoltolaissa erityisiä velvoitteita. MLL toteaa, että riskinä kuitenkin on, että em. määrittelyn käytännöt ovat vaihtelevia ja muodostuvat alueellisesti epäyhdenvertaisiksi, jolloin nuoret eivät saa tarvitsemaansa riittävää tukea esimerkiksi aikuissosiaalityöstä. Hallituksen esityksestä ei käy ilmi, miten em. riskiin voidaan vaikuttaa, muutoin kuin tulevaisuudessa suunnitellulla palvelujärjestelmän ja sitä koskevan lainsäädännön uudistamisella sekä tulevaisuudessa laadittavalla toimenpideohjelmalla syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Esityksessä ei myöskään tuoda esille, kuinka ylipäätään nykytilanteessa kyetään toteuttamaan palveluita SHL 3 §:n mukaisille erityisen tuen tarpeessa oleville henkilöille. Tähän liittyvä seuranta-arviointitieto olisi ollut tärkeää, sillä nyt esityksessä eriarvioisuuden taklaamista ja yhdenvertaisuuden toteutumista perustellaan jälkihuollossa olevien 23-24 -vuotiaiden nuorten kuulumisella jatkossa SHL 3 §:n soveltamisalaan. Esityksen perusteella jää erittäin vahva epäilys siitä, että paljon tukea tarvitseville nuorille ei tosiasiallisesti kyetä turvaamaan palveluita jatkossa määrärahasidonnaisena yhtä hyvin kuin ne subjektiivisena oikeutena toteutuvat nykytilanteessa. Tämä johtaisi eriarvioisuuden kasvuun yhteiskunnassa, josta syystä lakiesitys on erittäin ongelmallinen perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon näkökulmasta.

Tämänhetkisessä tilanteessa, jossa hyvinvointialueet laajasti suunnittelevat ja toteuttavat poikkeuksellisen tiukkoja säästötoimenpiteitä sote-palveluiden suhteen, ei ole realistista ajatella, että lastensuojelun palveluihin kyettäisiin tulevina vuosina erityisemmin resursoimaan ja lastensuojelun laatua edistämään ja vahvistamaan kokonaisuutena. Sama koskee yleisesti sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluita. Tosiasiallisesti ollaankin nyt tilanteessa, jossa lastensuojelun jälkihuollossa olevalta ikäryhmältä 23-24 -vuotiaat poistetaan vahvasti turvattu oikeus ja mahdollisuus lastensuojelun jälkihuoltoon ja muiden

(korvaavien) palveluiden tarjonta ja järjestäminen tälle ikäryhmälle on epävarmaa ja epäselvää. Asiaan kiinnitti huomiota myös perustuslakivaliokunta lausunnossaan (PeVL 12/2023 vp - HE 56/2023 vp, kohta 8).

3. *Kustannussäästöt epäselviä jälkihuollon ikärajan laskun osalta*

Valtiovarainministeriön Julkisen talouden meno- ja rakennekartoituksessa (VM:n julkaisuja 2023:13) esitettiin yhtenä kustannussäästövaihtoehtona, että jälkihuollon ikärajaa laskettaisiin kahdella vuodella 23 vuoteen. VM:n mukaan muutos vähentäisi valtion kustannuksia 12 miljoonaa euroa vuonna 2024 ja sen jälkeen 24 miljoonaa euroa vuodessa.

Kuten hallituksen esityksessä todetaan, esityksen kustannussäästöjen laskeminen on erittäin haastavaa ja epävarmaa. Esityksen mukaan ikärajan muutosten kustannusvaikutusta arvioitaessa on erityisen vaikeaa arvioida, missä määrin vastaavat kustannukset siirtyisivät lastensuojelun palvelutehtävästä muiden palveluiden kustannuksiksi. Myöskään tietoa 23–24-vuotiaiden lastensuojelun jälkihuollossa olevien nuorten saamasta toimeentulotuesta tai asumistuesta ei ole saatavilla. Kaiken kaikkiaan esityksen taloudelliset vaikutukset jäävät epäselviksi.

Perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon näkökulmasta on ongelmallista, että edes selkeää taloudellista perustetta esityksen ehdottamaan heikennykseen ei ole, sillä kuten esityksestä käy ilmi, kustannussäästöt muutoksen myötä jäävät vähintäänkin epävarmoiksi.

Lastensuojelun jälkihuollon ikäraja nostettiin 21 vuodesta 25 vuoteen 1.1.2020 voimaan tulleella lastensuojelulain muutoksella (542/2019). Kyseinen lakimuutos on ollut voimassa lyhyen ajanjakson, josta syystä esimerkiksi seuranta-arviointia lakimuutoksen vaikutuksista on vaikea tehdä. Jälkihuollon pitkäjänteisyyden kannalta ei ole perusteltua, että sitä koskeva päätöksenteko on tempoilevaa ja lyhytjännitteistä. Paitsi, että se on jälkihuollon asiakkaana olevien nuorten kannalta inhimillisesti ongelmallista, se vaikeuttaa myös lain toimeenpanoa ja palvelujen vaikuttavuutta. Perusteellinen vaikutusten seuranta-arviointi vahvistaisi lainvalmistelun avoimuutta ja vastuullisuutta sekä selkeyttäisi uudistusten harkittavia toteuttamisvaihtoehtoja ja valmistelun tietopohjaa.

4. *Vaikutusten arvioinnista*

Yleisesti vaikutusten arviointiin liittyen voidaan todeta, että hallitusohjelmalla on keskeinen merkitys lainsäädännön ohjauksessa ja on ongelmallista, että hyvin yksityiskohtaisia kirjauksia sisällytetään hallitusohjelmaan ilman laadukasta ja monipuolista vaikutusten arviointia. Hallitusohjelmaanhan kirjattiin sellaisenaan ilman varsinaisia perusteluita lastensuojelun jälkihuollon ikärajan laskeminen 25 vuodesta 23 vuoteen. Hallitusohjelmaan perustuvien säädösesitysten vaikutusten arviointi jää usein pinnalliseksi, kun esitysten tavoitteena on toteuttaa hallitusohjelman kirjauksia. Tästä osoituksena on mm. se, että käsillä olevassa esityksessä kohdassa ”Muut toteuttamisvaihtoehdot” ei tarkastella sitä vaihtoehtoa, että ikärajan laskua ei toteutettaisi.

Parhaillaan eduskunnassa on käsiteltävänä useita lakiesityksiä sosiaaliturvan leikkauksista. Riskinä on, että kyseiset lakiesitykset toteutuessaan heikentävät myös jälkihuollon piirissä olevien nuorten asemaa. Näitä

esityksiä ovat muun muassa leikkaukset kuntoukseen, työttömyysturvaan, asumistukeen ja toimeentulotukeen. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi lokakuussa sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten arviointiraportin, mutta kyseisessä arvioinnissa ei ole otettu kantaa jälkihuoltoon kaavailtujen muutosten vaikutuksiin. Tästä syystä käsillä olevassa esityksessä tärkeänä pidetty asia, eli kumuloituvien vaikutusten arviointi myös tämän jälkihuoltoa koskevan esityksen kannalta, ei toteutunut.

Helsingissä 13.11.2023

Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry

Esa Iivonen
johtava asiantuntija

Kirsi Pollari
erityisasiantuntija